

Ткаченко О. П.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

«СМЕРТЬ» БОРИСА АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА ЯК АНТИКОМУНІСТИЧНИЙ ТВІР 1920-Х РОКІВ

Анотація. У 1920-х роках в українській літературі з'являється феномен антикомуністичної творчості. У статті вивчається один із найяскравіших творів такого гатунку – повість «Смерть» Б. Антоненка-Давидовича. У творі змальована типова для літератури Розстріляного відродження роздвоєна особистість, що намагається подолати розкол у своїй душі. Внутрішньою трагедією головного героя є неможливість визнати себе за істинного більшовика. Кость Горобенко розуміє, що єдиний шлях подолати в собі роздвоєність – це витравити в собі все те, що не відповідає комунізму. Людина в усій своїй складності не вписувалася в примітивний світ комуністичної ідеології. Відтак, виникла потреба витравити все «зайве» і «невідповідне» в людині: звзвити світогляд, спростити внутрішній світ, приземлити поривання. Письменник з'ясує, що з комунізмом не поєднуються звичайні людські емоції, освіченість й інтелігентність, але чи не найголовніший висновок полягає в тому, що з комунізмом не стикається все українське. Кульмінацією «Смерті» є розстріл невинних українських селян, які стали заручниками в боротьбі комуністів з повстанським рухом. Акцентованою і символічною деталлю є натільний хрестик на шиї одного з українських селян. Вбивство заручника з хрестом стає для Костя остаточним і неповоротним зреченням християнський заповідей і переходом у світ комуністичних вартостей. Борис Антоненко-Давидович розкриває причини неприйняття українськими селянами радянської влади та згадує про збройний опір повстанців. Формула «за кров – кров, за смерть – смерть», що Кость Горобенко обирає за своє більшовицьке кредо, приводить героя до кривавої ініціації, без якої неможливо стати істинним комуністом. Письменник правдиво показує безглуздість і жорстокість радянської влади, у вчинках якої головним є руйнація – матеріальних і духовних цінностей, суспільних устроїв, врешті-решт, самої людини.

Ключові слова: Розстріляне відродження, антикомуністичний твір, роздвоєна особистість, кривава ініціація, повстанський рух, комуністична ідеологія.

Постановка проблеми. Формування радянського тоталітаризму в 1920-х роках викликало в Україні не лише політичний, а й літературний спротив, зокрема появу викривальних антикомуністичних творів. Саме такий характер має повість «Смерть» Б. Антоненка-Давидовича, видана друком 1928 року – в рік першої п'ятирічки, коли влада була вже повністю зосереджена в руках Йосипа Сталіна. Попри великий інтерес істориків літератури до епохи Розстріляного відродження, саме аспект опозиційної до радянського режиму творчості, що представлена творами таких масштабних постатей, як М. Хвильовий, М. Зеров, П. Тичина, М. Куліш, О. Слісаренко, Г. Косинка, Б. Антонен-

ко-Давидович, І. Багряний та ін., ще не здобув належного вивчення, інтерпретації та оцінки. Література духовного опору 1920-х років є важливою і актуальною проблемою сучасного літературознавства, розв'язання якої сприятиме подоланню жорстких історичних викликів, з якими нині стикнулася українська держава.

Аналіз останніх публікацій та мета статті. На сьогодні творчість Б. Антоненка-Давидовича непогано вивчена в площинах бібліографії та загальної оцінки художнього та наукового доробку письменника. Тут варто згадати насамперед подвижницьку діяльність таких вчених, як Л. Бойко, який присвятив вивченню постаті Б. Антоненка-Давидовича чимало статей, передмов, монографічних досліджень, найціннішими з яких є: «Подвижник духу: Документи і факти з життя Бориса Антоненка-Давидовича», «З когорти одержимих: життя і творчість Б. Антоненка-Давидовича в літературному процесі ХХ століття». Табірну прозу письменника вивчали сучасні вчені І. Ільєнко, Л. Кимак, Л. Бондар, Н. Колошук тощо. Повість «Смерть», зокрема її викривальне спрямування, досліджували Л. Сенік, В. Гребньова, Г. Хоменко, О. Хамедова. Мета нашої статті – якомога повніше розкрити антикомуністичний характер повісті «Смерть», вивчивши символізм і приховані сенси твору в контексті літератури Розстріляного відродження.

Виклад основного матеріалу. Б. Антоненко-Давидович, який боровся за українську ідею зі зброєю в руках, після поразки національної революції вступив до лав КП(б)У – політичної креатури Всеросійської партії більшовиків України. Майбутньому письменнику здавалося, що членство в КП(б)У дозволить йому більше зробити для України, а найголовніше – вплинути на національну політику владної партії, він сподівався, що «влада буде не тільки радянською, а й українською» [1, с. 58]. Як би сьогодні ми не оцінювали громадсько-політичну діяльність Антоненка-Давидовича в ті роки, певна річ, що вона відіграла позитивну роль, збагативши його творчість безцінним життєвим матеріалом. Місто Охтирка, в якому працював письменник, тривалий час слугувало письменнику «за Клондайк з невичерпними покладами сюжетів і типажу» й навіть визначила його манеру письма – ліричну й сатиричну водночас [2, с. 595]. Саме на охтирському матеріалі – спостереженні за життям місцевого комуністичного партосередку, була написана повість «Смерть».

У центрі твору – постать Костя Горобенка, «колишнього націоналіста», за його ж визначенням, а точніше кажучи – патріота, який виборював українську незалежність, а згодом опинився в лавах Російської комуністичної партії більшовиків. Можемо говорити про певний автобіографізм повісті, адже образ головного героя має збіги з самим автором не лише

в головній колізії вимушеного переходу від націоналізму до більшовизму, а й у окремих деталях: наприклад, батько Костя Горобенка, як і батько письменника, володів двома прибутковими будинками.

Повість «Смерть» є гостро психологічним твором, в ній чимало перегуків із фрейдизмом. Б. Антоненко-Давидович досліджує психологію вибору, що цікавитиме письменника протягом всієї творчої діяльності. Йдеться про вибір людини, яка під впливом трагічних обставин переживає глибоку внутрішню кризу, потрапляє в межову ситуацію; автор вивчає, що саме впливає на прийняття хибного морального рішення, і як такий вибір змінює життя людини та її саму.

«Смерть» написана в неореалістичному стилі – художній світ у ній «постає як світ однієї суб'єктивної свідомості» [3, с. 397]. Оскільки такою суб'єктивною свідомістю у творі є свідомість негативного персонажа, картина світу не тільки втрачає свою реалістичну об'єктивність, а й постає у викривленому вигляді. Голос антигероя, який визначає художній світ твору, реалізує таким чином особливий, експериментальний тип епічної монологічності.

«Смерть» можна назвати повістю внутрішньої дії, де головна увага приділена самозаглибленим шуканням героя, його загострено болочим переживанням. Фабула твору – внутрішня: події лише «підтягуються» під психологічний розвиток головного героя. Прийом ретардації – повільний, нібито зумисно розтягнутий плін оповіді, вдало передає всю тривалість і гарячкову виснажливості роздумів Горобенка. Кость повсякчас дослухається до «гомону внутрішніх голосів», зазирає в «закамарки підсвідомості», чинить над собою суд і врешті знаходить, як йому здається, правильне рішення. Подальші події стають жажливим наслідком всього того, що народилося в серці героя.

Внутрішньою трагедією героя, приводом його безкінечних самокатувань є неможливість визнати себе за істинного більшовика. Недовіра однопартійців, їхні підозри, під'юджування та кпини поглиблюють психологічну роздвоєність Костя. Тут ми маємо справу з т.зв. «розколотою людиною» – типовою особистістю і типовим героєм 1920-х років. Концепція роздвоєної людини була визначальною в мистецтві Розстріляного відродження: згадаймо тут бодай «дві душі» Василя Чумака, «два Володьки» Володимира Сосюри, «роздвоєного» Миколу Хвильового, «подвоєний світогляд» Олекси Влизька, «і футуриста і антиквара» Михайля Семенка. Контрверсійність, розчахнутість особистості стала психологічним маркером червоної доби, її трагічним вислідом.

Горобенко розуміє, що єдиний шлях подолати в собі цю роздвоєність – це витравити «в собі геть усе те, що не тичеться комунізму» [2, с. 130]. На цьому шляху головний герой вже досяг помітного «успіху»: зрікся родини й батька-«дрібного буржуа» («Я ненавиджу його за те, що він був мій батько, і вдячний йому за те, що його тепер нема» [2, с. 49], – говорить Кость), затаврував своє славне минуле, фактично зрадив колишніх побратимів («Плювать би він хотів на них!..» [2, с. 72]). Навіть смерть коханої Наді видається йому тепер доцільною, адже «тепер вона була б «міщанкою», «баластом», безпартійною «сволочню» [2, с. 62]. Комунізм безжално вимагав від своїх adeptів зречення всього людського, і Антоненко-Давидович показав фатальні наслідки такого шляху.

Серйозною вадою Костя Горобенка в середовищі комуністів стає його інтелігентність. Це розуміє сам Кость, на це ж йому

вказує «правовірний» комуніст Попельначенко. «Ти, брат Горобенко, – говорить він, – сам ще, скажу тобі, на всі сто відсотків інтелігент. Тебе б послати разів зо три розправитися із куркульнею – отоді б витрусився, а так, як оце тепер...» [2, с. 53]. Висока внутрішня культура та освіченість були чужими комуністам і сприймалися ними вороже. Антоненко-Давидович правдиво змальовує загальну обмеженість більшовиків, один із яких – Несторенко, навіть сплутав Марс із Марксом. Ненависть до інтелігентів мала, однак, і глибші причини – як і будь-яка інша хибна ідея, комунізм захоплював людей темних і марновірних, людину ж мислячу було важко ввести в оману, тим більше зробити «гвинтиком» безглуздої і жорстокої системи. Саме через це так агресивно ставився до інтелігенції «вождь світового пролетаріату» Ленін, називаючи її в кращому разі «гнилою».

Людина в усій своїй складності не вписувалася в примітивний світ комуністичної ідеології – вона була завелика для нього. Ніким не зміряна глибина людського серця заважала реалізації – в прямому і переносному смислах – карколомних ідей комунізму. Відтак, виникла потреба витравити все «зайве» і «невідповідне» в людині: звужити світогляд, спростити внутрішній світ, приземлити поривання. «Вони не знають вагань, у них немає на шляху проклятих манівців, їх перспектива ясна як на долоні. Вони мають свою вічну формулу: «Буття визначає свідомість...» Це – їхня істина, це «новий заповіт»...» [2, с. 67] – саме таким бачить «внутро» справжніх комуністів Кость Горобенко. Орієнтир, обраний героєм повісті, закреслює всі попередні надбання світової культури, що завжди високо підносила одвічну невгамовність людського пізнання. Прислухаймося, скажімо, до позиції поета й літературознавця Миколи Зерова, висловленій у ті ж двадцять роки: «...сто раз вище стоїть людина, в якій вічна тривога думки плодить інколи сумніви, аніж ті люди, пласкі і впевнені, що вивчили катехизу і тим раз і назавжди визволили себе від небезпеки сумніву та шукання» [4, с. 574]. Кость Горобенко на догоду більшовизму вирішує докорінно змінити своє внутрішнє ество, звівши розмаїття світу до засвоєння комуністичних «аксіом»: «Є тільки крайні лінії. Середніх нема. Там чи там. Не тікай від того, що болить тобі, складне й незрозуміле. Це інтелігентщина. Бери його за коріння й рубай. Спрощуй до аксіому, до $2 \times 2 = 4$ всі ті «кляті питання». Розстріляй кулеметним сміхом в самому собі всі інтелігентські упередження, що виплекав був колись. Вони тільки заважають. К чорту цей камінь із шиї, що тягне тебе на дно контрреволюції. Так, Горобенку, – контрреволюції! Бо є тепер або революція, або контр... Без інтелігентської середини. Так вирви ж цей непотріб і кинь на смітник...» [2, с. 125].

Горобенко усвідомлює, що стати більшовиком йому заважає притлумлене, але ще живе почуття любові до України: «Ах, яке це безглуздя, – розмірковує Кость, – що між ним і партією може стояти нація» [2, с. 68]. У подібну ситуацію потрапляє герой новели Миколи Хвильового «Я (романтика)», тільки між ним і його партійним обов'язком стає матір. Чекістський обов'язок прирік вбити матір – і герой виконав його. Думки про вбивство посідають і Горобенка, більше того, він сприймає їх як єдино можливий шлях до більшовизму: «Треба вбити... Мушу, власне, не вбити, а розстріляти. ...Тоді Рубікон буде перейдено. Тоді я буду цілком вільний. Тоді сміливо й одверто, без жодних вагань і сумнівів можна буде сказати самому собі: я – більшовик...» [2, с. 73]. Варто звернути увагу на підміну понять, до якої вдається Кость Горобенко, схилиючи самого себе до пролиття крові. Він виправляє слово «вбити» на «розстріляти». Обидва

слова мають негативну конотацію, однак у слові «розстріляти» негативна конотація знижується, оскільки Кость під ним розуміє виконання партійного обов'язку, а не злочин і гріх.

У «Смерті» йдеться не стільки про вбивство заради «ідеї», як-от, скажімо, в «Злочині і покаранні» Федора Достоєвського чи «Вальдшнепах» Миколи Хвильового, скільки про умову приналежності до певної групи – криваву ініціацію, присягу сатані, віддавна заведену в середовищі злочинців. Недаремно ж Кость стверджує, що «нове життя... купується кров'ю» [2, с. 172]. Вбити Горобенко вирішує «нікого іншого (це найголовніше!) – як повстанця. Отого самого впертого селюка, що в сутінках полтавської діброви вимріяв «самостійну» [2, с. 73]. Вбивство селянина – це, фактично, уособлене вбивство своєї нації – тієї перешкоди, що так муляла партійне сумління Костя Горобенка. Таким чином Б. Антоненко-Давидович чітко вказує, що шлях до більшовизму пролягає через вбивство.

Мабуть, чи не найголовніший висновок повісті «Смерть» полягає в тому, що з комунізмом «не тичеться» все українське. Як чекіст не має право на людяність («я – ч е к і с т, а л е і л ю д и н а» [7, с. 217], – говорить герой новели Миколи Хвильового «Я (романтика)»), так і комуніст не може залишатися українцем. З-поміж іншого це блискуче показано в розмові Костя з вчителем-патріотом Батюком, який говорить: «Ви мені вибачте... Я, звісно, не хотів вас, товаришу, ображати. Я сказав вам по щирості як українцеві...» Горобенко відповів далеким і холодним голосом: «Я, товаришу, – комуніст» [2, с. 114].

Борис Антоненко-Давидович розкриває причини неприйняття українськими селянами радянської влади, зокрема він пише: «Їхні очі бачили на кожному возі, що приїздив із міста, тільки ворогів. Відтіля приїздили до сумирних хат із розкладками, арештами й розстрілами. Село прокляло їх і зарилось у свої норі» [2, с. 105]. На численні селянські повстання більшовики відповідали «червоним терором», суть якого в повісті «Смерть» гранично точно сформулював чекіст Зіверт: «За одного – десять їхніх, за смерть – смерть!...» [2, с. 157]. Ні в чому не винні люди, взяті за заручників, клали своє життя на вівтар кривавого більшовицького Молоха: «Їх було шість. Шість найзаможніших козівських багатіїв. Але видавалися вони звичайними селянськими дядьками. Стомлені від роботи, посічені зморшками лица, скуйовджені бороди й навіть замурзані сорочки. Були флегматичні в рухах і ніби цілком байдужі. Горобенко ніколи б не відрізнив їх серед бідняцької сіроми» [2, с. 170]. Саме з цими «дядьками» й мусив розправитися Кость Горобенко. Подібну жаску картину убивств українських селян зобразив побратим Антоненка-Давидовича Євген Плужник:

Сідало сонце. Коливалися трави.

Перерахував кулі, – якраз для всіх!

А хто з них винний, а хто з них правий! –

З-під однакових стріх [5, с. 127].

Невинність жертв робить їх вищими за своїх катів – Горобенко помічає, що хвилюється більше ніж самі заручники і не може себе подолати. Селяни ж перед обличчям смерті поведуться навдивовижу гідно: «Стояли вони насуплені і мовчазні. Ні одним словом не озвався ніхто з них до партійців, і в їхніх бородатих лицах годі було прочитати жах, здивування чи розпач» [2, с. 170]. Вражаючою подробицею звучать розпорядження по господарству, що їх дає жінці, виконуючи свій останній земний обов'язок, один із заручників, хоч, зрозуміло, – мертвому ніщо вже не знадобиться.

Формула «за кров – кров, за смерть – смерть» [2, с. 158], що її Кость Горобенко обирає за своє більшовицьке кредо, насправді є старозаповітним приписом, що його скасував прихід у світ Ісуса Христа та його проповідь всепрощення і любові: «Любіть ворогів своїх, благославляйте тих, хто вас проклинає, творіть добро тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто вас переслідує» [Мт. 5:44]. У цьому зв'язку важливою художньою деталлю стає маленький мідяний хрестик, що блищить на грудях шостого заручника. На цю подробицю Антоненко-Давидович звертає увагу кілька разів. Не здаючи собі справи, Горобенко мимоволі опиняється у варті поруч заручника з хрестом і вбиває його не кулею, як інших, а власноруч. Перед убивством Кость бачить «великі, роздерті жахом очі» [2, с. 175] й мідяний хрестик, що теліпається від бігу на сорочці заручника. Натільний хрестик має тут особливе значення, це – символ невинної жертви та християнських цінностей. Відтак, символічного значення набуває і вбивство селянина з хрестом. Для Костя воно стає остаточним і неповоротним зреченням християнський заповіді і переходом у світ цілком інших вартостей, де вже панують не любов і прощення, а ненависть і помста.

Символічне значення має також число заручників – шість. Ця цифра означає гармонію, її характеризують такі ключові слова, як «віра», «надія», «любов» [6, с. 59]. Наявний тут також інтертекстуальний зв'язок з новелою Миколи Хвильового «Я (романтика)», де кількість невинних жертв чекістів окреслена тим самим числом: «Я повертаюсь і дивлюсь туди, і тоді раптом згадую, що шість на моїй совісті... Шість на моїй совісті? Ні, це не правда. Шість сотень, шість тисяч, шість мільйонів – тьма на моїй совісті!!! – Тьма? І я здавлюю голову» [7, с. 220].

Кульмінація повісті – вбивство невинних заручників, водночас є розв'язкою – подоланням внутрішнього розколу головного героя. Проїшовши криваве «хрещення», Кость народжується вдруге, відтепер він – цілісна особистість, істинний більшовик. Ціна такої внутрішньої єдності промовисто виписана в останній сцені, коли Горобенко помічає на своїй руці кров невинно убитого ним селянина. Це символічна художня деталь найперше є алюзією на євангельську сцену суду над Ісусом Христом, водночас Б. Антоненко-Давидович осучаснює і психологічно поглиблює її, вводячи інтимний спогад героя про дефлорацію: завваживши кров на своїх руках, Горобенко раптом згадує свою першу ніч з коханою Надею. За вченням З. Фрейда, це т. зв. заступаючий спомин, який є психологічним відповідником і ключем до розгорнутих подій: «І тоді зненацька сильно-сильно в пам'яті промайнуло занадто виразне, мов зараз усе те сталося: ...Скривавлена сорочка Надина і на простирадлі іржава краплинка... Надина кров! Непорочна, чиста дівоча кров... Було тужно за тим, що не стало чогось без вороття, що на безвік розірвано вінок, і було до сліз радісно, що народилось щось нове, щось дуже інтимне, щось нерозлучне, рідне...» [2, с. 175].

Ось таке єднання з компартією, піднесене, як і в Миколи Хвильового, до найінтимнішого людського почуття («я закоханий у комуну. Про це не можна казати нікому, як про перше кохання» [7, с. 89]), визначало внутрішній світ справжнього більшовика.

Нове народження Костя Горобенка, куплене невинно пролитою кров'ю, водночас є його духовною смертю, на що натякає назва повісті. Б. Антоненко-Давидович не дає оціночних характеристик своєму герою – за авторським задумом висновки має зробити сам читач. Письменник змальовує світ через Костеве

сприйняття, і хоча роздуми героя на позір логічні, а вчинки – вмотивовані, читач розуміє, що ведуть вони до фатального кінця, адже шлях Горобенка видається слушним лише в нелюдському світі більшовицьких цінностей. Помилкою, а водночас трагедією Костя є те, що він прагне реалізувати себе виключно в межах нав'язаних йому ідей, іншими словами – грає за чужими правилами. Горобенко говорить собі: «поза партією тобі немає чого робити. Розумієш – немає чого робити. Для тебе там, поза нею, – пустеля» [2, с. 130]. Прагнучи цілісності, Кость воліє повністю прийняти комуністичну ідеологію, що, власне, і визначає логічність його прагнень і вчинків. Отож, Горобенка можна назвати пристосуванцем, але не меркантильним, а сказати б, ідейним.

Кость опинився у світі викривлених цінностей, де душу заступає «комуністичне сумління», де «інстинкт партійної самоохорони» важливіший за людяність, «де ніби скасовано кохання і де ліжко заступає найкращі відносини статей» [2, с. 93], а патріотичні почуття розуміються як «власний примітив». «Хто розмежує тепер, де чесно, де підло?» – запитує себе Кость. Звичайних людей комуністи сприймають як «міщан», «баласт», «безпартійну сволоч», «барахло», «моглох, що лежить під ногами і заважає йти» [2, с. 93], дарма що самі вони темні і вбогодухі.

Письменник правдиво показує безглуздість і жорстокість радянської влади, у вчинках якої головним є руйнація – базарів, кладовищ, духовних цінностей, суспільних устроїв, врешті-решт, самої людини. «Чорна маса потоптаних рабів, що пустилася берега» [2, с. 68], зазіхнувши на пересотворення світу наразилася на одвічну і, на жаль, часто нікчемну людську природу. Саме тому один із не багатьох позитивних персонажів у повісті – більшовик Дружинін кидає: «Ні, ти мені спершу людину перероби, от що, ... через те, що кожний чоловік по-своєму сволоч. Розумієш ти?» [2, с. 59]. Справді, образи комуністів у повісті «Смерть» у більшості випадків є антипатичними: дрібні «шкурні» інтереси, загальна обмеженість, партійна гордіня і класова вищість лише віддаляють їх від омріяного суспільного ідеалу, адже, як відомо, змінити світ на краще можна лише удосконаливши самого себе.

У повісті «Смерть» гострота сатири майстерно поєднана з щемким трагізмом, словесна ошадливість – з розлогими метафоричними картинками, похмурі фарби – з сонцебризними. Своєрідним дисонансом до внутрішнього світу героя звучить сповнена краси й поезії музика довкілля. Вічна гармонія природи неначе підкреслює марноту людських вчинків, тонко підводить до думки, що й могутнє зло – мізерне і минує. Ось одна з таких картин, побудована на контрасті людського чину й пейзажу: «Виступили об 11-й ночі. Попереду заїгн комунарів, позаду два вози з кулеметами, далі – каррота. Ніч темна і сторожка тиша тримають повітове місто в чорних лапах. Місто спить, і не шелесне на дереві жодний листок, не гримне жодна хвіртка. Тільки над головами вгорі, на темно-зеленому безкраї, точиться своє невідоме, холодне життя. Там, на безкінечному Чумацькому шляху, зриваються зоряні метелиці, мчать шалено небесними просторами, потім гаснуть, розсіпаються на дрібні золоті сніжинки і тоді вже спокійно виблискують на поламаному Волосожарі або на Возі, що повис серед неба закинутою каструлею. І дивно бачити на холодному небі ті завірюхи, коли навколо ще серпнева ніч. Йшли мовчки знайомими повітовими вулицями» [2, с. 164].

Висновки. Публікація повісті «Смерть» викликала полярні оцінки й неабиякий суспільний резонанс. Поборники вульгарного літературознавства звинуватили автора чи не в усіх смертельних

гріхах, назвавши твір неправдивим, наклепницьким та націоналістичним. Натомість пересічним читачам герої повісті видалися живими, нібито списаними з самого життя. Пізніше «Смерть» разом з усією творчістю Антоненка-Давидовича була заборонена й на довгі десятиліття вилучена з літератури, а сам письменник став в'язнем сумління. Після повернення до сучасного читача повість здобула належну оцінку як класичний твір української літератури, а викриття російського комунізму в ній залишається повчальним, художньо завершеним і, на жаль, актуальним.

Література:

1. Багаття: Борис Антоненко-Давидович очима сучасників. К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. 512 с.
2. Антоненко-Давидович Б. Твори в 2-х томах. Т. II. К.: Наукова думка, 1999. 744 с.
3. Українська літературна енциклопедія. Т. III. К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1995. 496 с.
4. Зеров М. Твори в 2-х томах. Т. II, К.: Дніпро, 1990. 601 с.
5. Плужник Є. Поезії. К.: Радянський письменник, 1988. 415 с.
6. Диксон О. Книга песка // Символика чисел. М.: Рефл-бук, Ваклер, 1996. 288 с.
7. Хвильовий М. Сині етюди. К.: Радянський письменник, 1989. 423 с.

Tkachenko O. «Death» of Borys Antonenko-Davydovych as an anti-communist piece of work of the 1920s.

Summary. In the 1920s, the phenomenon of anti-communist creative work appeared in the Ukrainian literature. The article examines one of the brightest pieces of works of such kind – the novel «Death» by B. Antonenko-Davydovych. The split personality, typical for the literature of the Executed Renaissance, who is trying to overcome the split in his soul, is depicted in the piece of work. The impossibility to recognize himself as a true Bolshevik is the protagonist's internal tragedy. Kost Horobenko understands that the only way to overcome his split is to stamp out everything that does not correspond to communism. The man in all his complexity did not fit into the primitive world of the communist ideology. Afterwards, there was a need to stamp out everything «excessive» and «inappropriate» in the man: to narrow the worldview, to simplify the inner world, to bring down to land the striving. The writer finds out that ordinary human emotions, education and intelligence are not compatible with communism, but perhaps the most important conclusion is that not everything Ukrainian is united with the communism. The culmination of «Death» is the execution by shooting of innocent Ukrainian peasants who became hostages in the fighting of the communists against insurrectional movement. The accentuated and symbolic detail is a cross worn next to the skin on the neck of one of the Ukrainian peasants. The murder of the hostage with the cross becomes for Kost the final and irreversible renunciation of the Christian dispensation and the transition to the world of communist values. Borys Antonenko-Davydovych reveals the reasons of non-acceptance of the Soviet power by the Ukrainian peasants and mentions the armed resistance of the rebels. The expression «Blood for Blood, Death for Death», which Kost Horobenko chooses for his Bolshevik credo, leads the hero to a bloody initiation, without which it is impossible to become a true communist. The writer truthfully shows the absurdity and cruelty of the Soviet power, in whose actions the main thing is the destruction of material and spiritual values, social structure, and, upon the whole, a man himself.

Key words: the Executed Renaissance, anti-communist creative work, the split personality, a bloody initiation, insurrectional movement, communist ideology.